

távol-kelet

GONDOLATOK AZ ELTŰNŐ JAPÁN NÉPESSÉGRŐL

Írta: A. Kristóf

Jelen cikk néhány gondolatot fog össze Japán demográfiai állapotáról. Ez valószínűleg olyasvalami, amiről az olvasók egy jelentős része már számos ismerettel rendelkezik. Azért gondolom így, mert engem is a téma gyakori megjelenése a sajtóban készített arra, hogy ezt a cikket megírjam. Valószínűleg mindenki látott fejleceket különböző cikkeknel, melyek baljósító ígéretekkel próbálták arra készíteni az embert, hogy elolvassák azt. Továbbá a csökkenő népesség egy olyan jelenség, amely ellen a japán kormány évtizedek óta harcol, mindmáig sikertelenül.

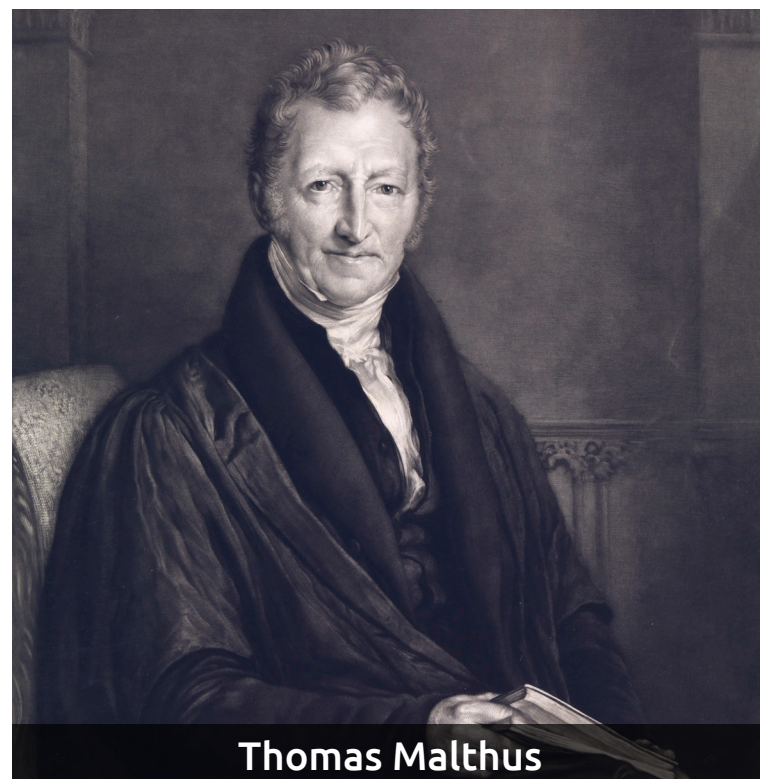
Így tehát a következtetés elkerülhetetlennek tűnik, mi szerint a japánok bizony bajban vannak, még akkor is, ha nem tűnnek el a föld színéről (egyész vészmadarak kifejezése), de valóban igaz ez? Még mielőtt feladnánk az utolsó kenetet a japán nemzetnek, javasolt egy kicsit mélyebb és informáltabb elemzés elvégzése. Eme cikk ezt tűzte ki célul, természetesen statisztikai felmérést nem tartalmaz, ugyanis ehhez sem kellő időm, erőforrásom, sem pedig alkalmam nincs. Ehelyett egy elméleti alapot szeretnék adni a helyzet megértéséhez, valamint mások statisztikai felméréseivel próbálom átláthatóbban bemutatni a dolgok állását.

1. Elméleti alapozás

Ahhoz, hogy legyen egy jó elméleti alapunk a helyzet megértéséhez, igencsak messziről kell kezdenünk az utunkat, mind történelmi, mind pe-

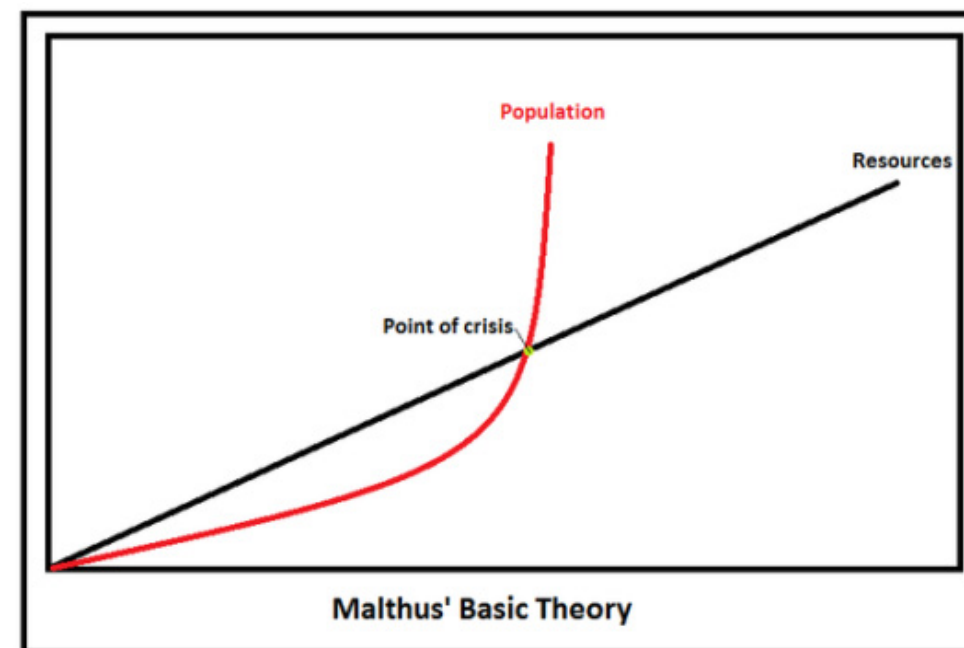
dig érvelési szempontból. Egész pontosan a 18. század Európájába kell visszatérnünk. Ezen időszak európai társadalmi rendelkeztek egy közös problémával, a túlnépesedéssel. A túlnépesedés igencsak nehéz életkörülményekhez vezetett, gondolkodok itt éhínségre, járványokra, elszegényedésre és természetesen háborúkra. Ezen nyilvánvaló problémát számos gondolkodó próbálta megoldani több vagy kevesebb sikerrel, akit azonban én ki szeretnék emelni, az egy angol pap, név szerint Thomas Malthus.

Malthust alapvetően két dolog miatt érdemes észben tartani, ha a népességről beszélünk, de ne szaladjunk előre, vegyük inkább sorjában

Thomas Malthus

a dolgokat. Anglikán papként Malthus rengeteg előnnyel indult más gondolkodókkal szemben a túlnépesedés problémájának megoldására. Elsősorban a kezében tartott egy megbízható statisztikai forrást arról, hogyan változott a népesség a településen, ahol szolgált (az anglikán egyház, ahogy más keresztény egyházak, részletes és pontos nyilvántartást tart a híveiről: születések, házasságok, elhalálozások). Másodsorban volt kellő szabadideje, hogy ezeket az adatokat böngéssze és összehasonlítsa. Harmadrészt a papság tagjaként rendelkezett egy minimális (abban a korban magas szintűnek számító) képzettséggel. Ezekkel felfegyverkezve Malthus előrelátó és helyes következtetéseket tudott levonni. Elsősorban megértette, hogy a túlnépesedést össze kell kötni az adott nemzet számára rendelkezésre álló ter-

mésztes erőforrásokkal (túlnépesedésről akkor beszélünk, amikor egy adott nemzet lakossága többet fogyaszt az erőforrásaiból, mint amennyit egy adott évben meg tud termelni - ez nem egy univerzális meghatározás, de a mi esetünkben helytálló). Ezt követően Malthus elkezdte az erőforrásokat és a lakosságot vizsgálni. Nem kevés kutatás és matematikázás után Malthus eljutott arra az eredményre, ami elméleteit helyessé tette a többi gondolkodóéval szemben. A kutatása során arra a következtetésre jutott, hogy ameddig az erőforrások lineárisan növekednek (az az 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 stb.), addig a népesség exponenciálisan növekszik (az az 1, 2, 4, 8, 16, 32, 64 stb. - az ő idejében az „exponenciális növekedés” elnevezés még nem létezett, de pontosan megértette, mit takar). Első ránézésre ez talán nem tűnik olyan nagy felismerésnek, azonban ez volt az, ami lehetővé tette számunkra, hogy megértsük a népességváltozás dinamikáját. Bontsuk ki, mit is fedezett fel Malthus.

Ez alapján a népesség minden generációval megkétszereződik, míg a rendelkezésre álló erőforrások ugyanebben az időben csak lineárisan növekednek. Ez azt jelenti, hogy mindegy, mennyi előnnyel indul az erőforrás bázis, a népesség pár generáció alatt leghagyja azt. Így tehát a túlnépesedés és a vele járó csapások elkerülhetetlenek.

Malthus azonban nem végzett félmunkát. Most, hogy helyesen felismerte a probléma gyökerét, és matematikailag alátámasztotta, elszánta magát, hogy megtalálja az orvosságot is rá. Ezzel elérkeztünk a második ponthoz, amit mindenképp érdemes észben tartani, ha Malthus elméletéről beszélünk: egy igazi tudós volt, aki nem félt attól, hogy szemtől szembe nézzen a valósággal, egész pontosan a helyes következtetéseivel, legyen az bármennyire is kellemetlen.

Malthus a túlnépesedés elkerülése érdekében a következőket ajánlotta:

- késői házasság és gyerekvállalás (papként számára ez a kettő elkerülhetetlenül összefonódott), lehetőleg a felek 30. életéve után (itt érdemes megjegyezni, hogy ha létezett volna hatékony fogamzásgátló, valószínűleg annak a használatát is javasolta volna), minél kevesebb gyerekkel,

- kényszerű sterilizálása azon személyeknek, akik nem hajlandóak erkölcsileg visszafogott életet élni,

- szervezett büntetése azon szülőknek, akik több gyereket vállalnak, mint amennyit el tudnak tartani.

Az első pontot leszámítva Malthus javaslati nyilvánvalóan brutálisak, azonban a 18. században aligha volt más lehetőség a népességszabályozásra. Úgy gondolom, az olvasó már érti, miért kezdtem Malthusszal a történetet, azonban ezt most hagyjuk még egy kicsit a levegőben. Még mielőtt elkezdenénk a japán társadalomról beszélni, meg szeretnék ismertetni az olvasóval még egy

nagyszerű kutatót és író, név szerint Jared Diamondot.

Jared Diamond egy nemzetközileg ismert és elismert kutató, különösen a földrajz, történelem és az ornitológia területén. 2019-ben megjelent az *Upheaval: How nations cope with crisis and change* (Felfordulás: hogyan birkóznak meg a nemzetek a krízisekkel és a változással) című könyve. Alapvetően arról szól, hogy miként a személyek életében, úgy a nemzetekében is elkerülhetetlenek a krízisek. A könyv során Jared Diamond megvizsgálta, melyek azok a faktorok, amelyek eldöntik, hogy egy személy vagy nemzet sikeresen megold-e egy krízist vagy sem. A könyvet bátran ajánlom mindenkinek, most azonban itt csak egy apró részletet szeretnék átvenni be-

Jared Diamond

lőle. Könyvében Jared Diamond 12 szempontot, meghatározó tényezőt vett figyelembe, melyek alapján el lehet dönteni, hogy egy nemzet sikeresen meg tud-e birkózni egy krízis helyzettel.

Íme, a 12 pont:

1. Annak az elismerése, hogy saját maga krízisben van.

2. Annak az elfogadása, hogy saját maga felelősséggel rendelkezik a krízis megoldásában.

3. „Kerítés építése”, olyan értelemben, hogy jól lehatárolja a problémát, amit meg kell oldani.

4. Ézelmi és anyagi segítség, amelyeket más személyektől vagy csoportoktól kap abból a célból, hogy megoldja a problémát.

5. Más személyek/államok mintaként való használata abból a célból, hogy megoldja a krízist.

6. Az Ego erőssége. Itt arról van szó, hogy mennyire magabiztos/szilárd a nemzet.

7. Őszinte önvizsgálat.

8. Már átélt krízisekben szerzett tapasztalatok.

9. Türelem. Nemzetek esetében talán pontosabb, hogy mennyire sürgős a probléma, amit meg kell oldani. Népesség esetében nyilvánvalóan nem egy négy éves választási ciklusról van szó.

10. Rugalmas személyiség/hozzáállás vagy a társadalom nyitottsága új lehetőségek és módszerek kipróbálására.

11. Személyes értékek. Ez az Ego erősségéhez kapcsolódik, és arról szól, hogy milyen értékekkel rendelkezik egy személy vagy társadalom. Melyek azok az elvek, vallás, meggyőződés, amelyeket

nem hajlandó feladni. Egyszerűen arra a kérdésre, hogy: „Inkább meghalok, mintsem hogy lemondjak róla?” mit nevezne meg a személy vagy a nemzet.

12. A személyes korlátoktól való mentesség. Itt arról van szó, hogy milyen megkötésekkel néz szembe a személy vagy nemzet a probléma megoldásakor. A népesség kapcsán felmerül, hogy milyenek a társadalmi elvárások (pl. munkakultúra Japánban), a fiatalok anyagi lehetőségei, értékrendje stb.

UPHEAVAL

TURNING POINTS *for* NATIONS IN CRISIS

Ezeket a pontokat most nem bontom ki, majd a következő fejezetben, amikor a japán társadalomról írok részletesen. Érdekes észben tartani, amit valószínűleg már észrevett az olvasó: egyes pontok a személyen/nemzeten múlnak (belső tényezők), és vannak, amelyek a környezeten (külső tényezők), amelyben a személy vagy a nemzet él.

Most tehát két elmélettel felfegyverkezve itt az ideje, hogy a figyelmünket az általánosról a konkrét szituációra fordítsuk. A következő fejezetben megpróbálom statisztikai tényekkel alátámasztani mindazt, amit eddig csak logikai következtetésekkel állítottam.

2. Mi az aktuális helyzet a japán társadalomban?

Rossz. Egy szóval így tudnám megválaszolni a kérdést, habár az így adott válasz aligha érne bármit is. Valamivel komolyabban véve a kérdést, a csatolt diagramon jól látható, hogy Japán lakossága növekedésben volt nagyjából az 1990-es évekig, aztán pedig stagnálni, valamint zsugorodni kezdett. Ez a tény önmagában nem árul el sok mindent a problémáról, amivel a japán társadalom küzd, azonban egy jó kiindulási pont.

Most térjünk vissza Malthushoz, aki eleget szellőzött, és most igazán el szeretné mondani a véleményét. Malthus első javaslata a túlnépesedés ellen az volt, hogy a lakosság házasodjon későn, valamint vállaljon későn gyereket. A mellékelt

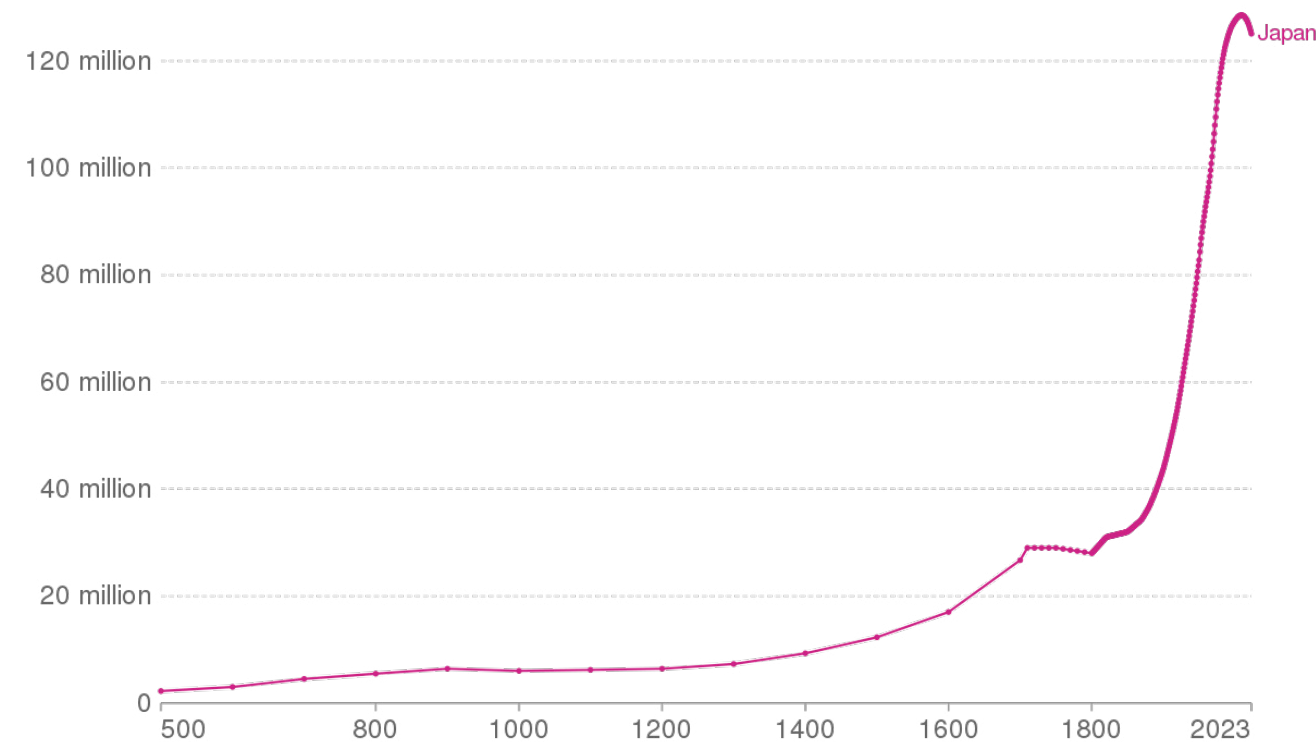
ábrán jól látható, hogy a japánok egyre később házasodnak, egyre többen a 30-as éveikben vagy annak is a végén. Mindehhez hozzáadódik az is, hogy nem csak a házasság tevődik későre, hanem a házasságok száma is csökkenőben van Japánban. Végezetül pedig, hogy beüsssem a szeget a helyére: a gyerekvállalás nemcsak egyre későbbre tevődik, hanem a várakozás miatt egyre csökken is (azaz a nők későn vállalnak gyereket, így már nincs idejük vagy alkalmuk többet vállalni, mint egy). Mindezt a csatolt ábrák szépen illusztrálják. Így tehát második lépésben a statisztikát használva bebizonyítottuk, hogy a japán társadalom szóról szóra betartja Malthus első javaslatát a túlnépesedés ellen. Lássuk, a másik kettővel hogy állnak?

Malthus második javaslata volt a legbrutálisabb az összes közül, kényszeres sterilizálás. Ez azonban azért van így, mert Malthus korában nem létezett más lehetőség. Természetesen itt a fogamzásgátlókról beszélek. Japán egy demokratikus állam, melyben a fogamzásgátlók széles választéka könnyen elérhető. Itt nem kerestem statisztikát, de bízom benne, hogy mindenki elhiszi nekem, hogy a japán fiatalok élnek ezzel a lehetőséggel. Emellett természetesen létezik még az abortusz lehetősége is, mely a népesség csökkenéséhez vezet. Japánban az abortusz szigorú feltételekhez van kötve, azonban legális és elérhető az általános lakosság számára.

Mindezen túl van még egy pont, ami Japánt különlegessé teszi más országokhoz képest.

Itt a munkakultúráról beszélek. A Zen at War című cikkemben (3. rész) (*AniMagazin 68.*) részletesen írtam arról, hogy hogyan alakult át a katonai kultúra munkakultúrává Japánban. Most nem szeretném ismét részletezni, mindössze azt szeretném megjegyezni, hogy ez jelentősen rányomja a bélyegét a japánok gyerekvállalási és szexuális életére egyaránt (természetesen olyan értelemben, ahogy azt Malthus javasolta). Összegezve nyilvánvaló, hogy a japánok betartják Malthus második javaslatát is, még akkor is, ha más módszereket használva, mint amit ő kénytelen volt javasolni.

Még egy javaslata van, amit számításban kell vennünk. A szervezett büntetése a korai vagy túl sok gyerek vállalásának. Látszólag ennek épp az ellenkezője történik Japánban. A kormány, különösen az utóbbi évtizedekben jelentős erőfeszítéseket tett azért, hogy támogassa, valamint gyerekvállalásra biztassa a házasságokat (mégis a kívánt eredmény még várat magára). Ez mind így igaz, azonban ameddig a kormány támogatja a gyerekvállalást, a társadalom bünteti azt minden alkalommal.

Source: Gapminder (v6), HYDE (v3.2), UN (2019)
Note: Historical country data is shown based on today's geographical borders.

Japán lakossága évek és népesség alapján

Miről van itt szó? A gyerekvállalás pénzbe kerül, a pénz egy erőforrás, melyet a szülők használhattak volna másra ahelyett, hogy a gyerekekre/gyerekekre fordították (lakás-, személygépkocsi vásárlás, utazás, végzettség megszerzése stb.). Ez azonban egy indirekt hatása a társadalomnak a házásokra (az, hogy mennyibe kerül az életmód, amelyben általánosan elfogadott, hogy valaki gyereket vállaljon), ennél egy sokkal direkter hatás az évek, amelyet a nők elveszítenek a gyerekvállalás miatt. Úgy gondolom, ez ismét egy olyan érv, amit nem kell sokat feszegetnem, mivel ismert számunkra is. Mindössze annyit szeretnék még hozzátenni, hogy a már említett munkakultúra nem segít itt sem a japán házásokon.

Összegezve tehát Malthus javaslatai nagy becsben vannak a japán társadalomban. Így jutottunk el oda, hogy ahhoz, hogy megértsük az elnéptelenedés folyamatát, először a túlnépesedést kellett megértenünk, mivel egyazon jelenség két pólusáról beszélünk. A fent említett tények és következtetések, ha nem is banálisnak, de hétköznapiak tűnhetnek az olvasó számára. Azonban gyakran ahhoz, hogy megértsünk egy összetett jelenséget, először az egyszerű tényeket kell rendbe raknunk. Malthus hipotézise napjainkban is releváns, mivel helyesen látta meg az összefüggést a rendelkezésre álló erőforrások és a népesség növekedése között, és a javaslatai igaznak bizonyultak. Így tehát Malthus hipotézisét használva meg

tudjuk érteni, hogy hogyan került Japán a jelenlegi helyzetébe.

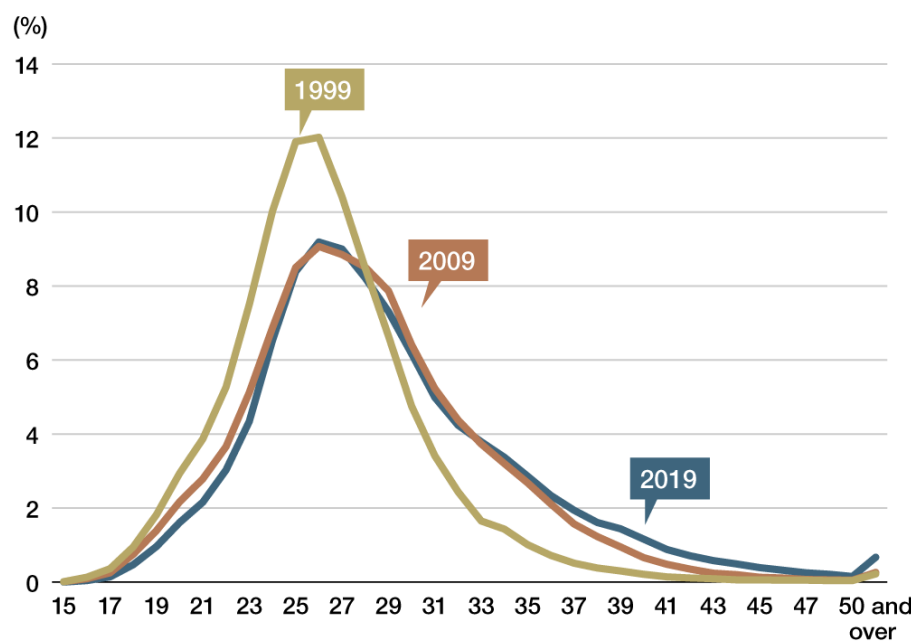
A logikus kérdés az, hogy mit tartogat a jövő? Nos, a jövőmondás egy veszélyes szakma, azonban Jared Diamond hipotézisét használva néhány dolgot már most le tudunk szögezni.

Az első pont Diamond listáján, azaz a krízis elismerése olyan valami, amivel Japán jól áll, akár csak a 2-es ponttal. Azonban a helyzet nem ennyire kedvező, ha az Ego erősségéről, valamint a rugalmasságról beszélünk. Ez hagyományokat jelent elsősorban, amikben Japán színes és széles világgal rendelkezik. Egy hagyományörző társadalom, azaz nehezen változtatnak, és még nehezebben hajlandóak mélyreható, gyökeres változást elfogadni a társadalomban. Így a rugalmasság nem tartozik azon dolgok közé, amely segítené Japánt. Ugyanakkor az erős ego, amivel Japán rendelkezik a 7-es pont ellen is dolgozik: őszinte önvizsgálat. Ameddig nem hajlandóak kilépni a hagyományos világnézetükből, ez a két pont nem fog segíteni abban, hogy az elnéptelenedést megoldja. A probléma pontos lehatárolását (3-as pont) a japán kormány félig-meddig oldotta meg. Az új törvények segítik a házásokot, azonban ennyi

nem lesz elég a negatív trend megfordításához. A 4-es, 8-as és 9-es pontok úgy gondolom, nem befolyásolják nagyban ezt a krízist. Az 5-ös pont, minták használata a krízis megoldására, azonban ismét olyan, mely Japán ellen szól. Más államok, amelyek ebben a helyzetben találták magukat, rendszerint bevándorlással próbálják megoldani ezt a helyzetet. Függetlenül attól, hogy ez mennyire hatékony módszer, Japán az az állam, amely hallani sem akar ilyesmiről. Japánban napjainkban is elképesztően nehéz állampolgárságot szerezni egy bevándorló számára, valamint ők hagyják jóvá a legkevesebb állampolgársági kérvényt évente a fejlett államok közül.

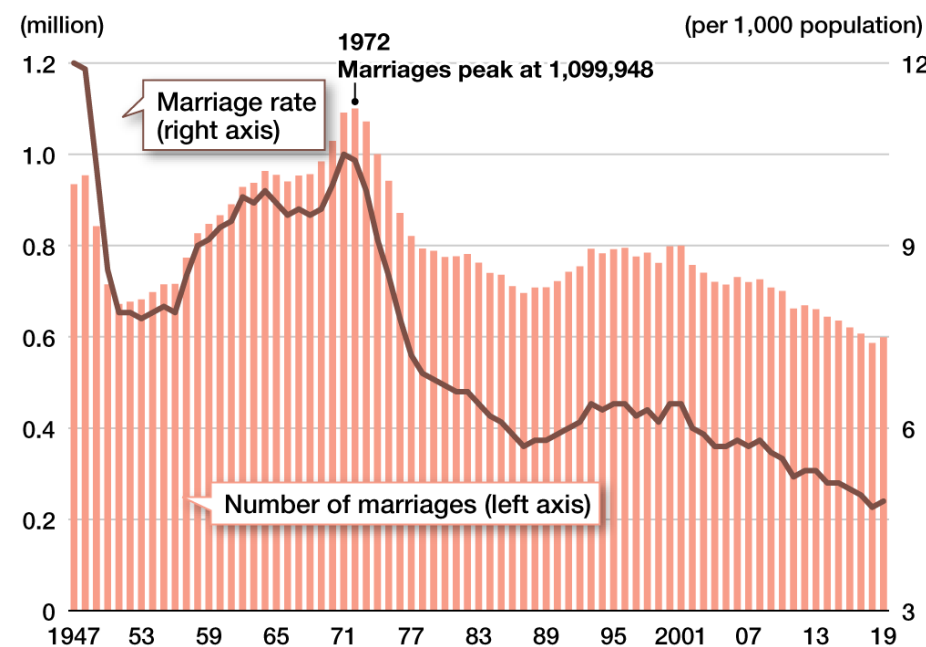
A 11-es és 12-es pontok azonban azok, amelyekben Japán ismét jól áll: a társadalom régóta megszilárdult, személyes értékei jól kikristályosodtak, valamint az a tény, hogy egy szigetországról beszélünk, lehetővé teszi, hogy a külső korlátozások alacsonyak legyenek.

Összegezve tehát a 12 pontból 3 nem befolyásolja lényegesen Japán esélyeit (4., 8., 9.), 7 pont segíti (1., 2., 3., 6., 7., 11., 12.), valamint 2 (5., 10.) ellene szól. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy az ország feltétlenül meg fog birkózni ezzel a krízissel, főleg hogy a rugalmasság (ami-re leginkább szüksége lenne), kevésbé van jelen. Amit mutat ez a logikai következtetés, az az, hogy Japán rendelkezik a kellő erőforrásokkal, hogy túljusson a helyzeten, amiben van.

Created by Nippon.com based on demographic statistics from the Ministry of Health, Labor, and Welfare. nippon.com

A házások életkora Japánban

Created by Nippon.com based on demographic statistics from the Ministry of Health, Labor, and Welfare. nippon.com

A házasságok száma Japánban

Saját vélemény és tágabb következtetések

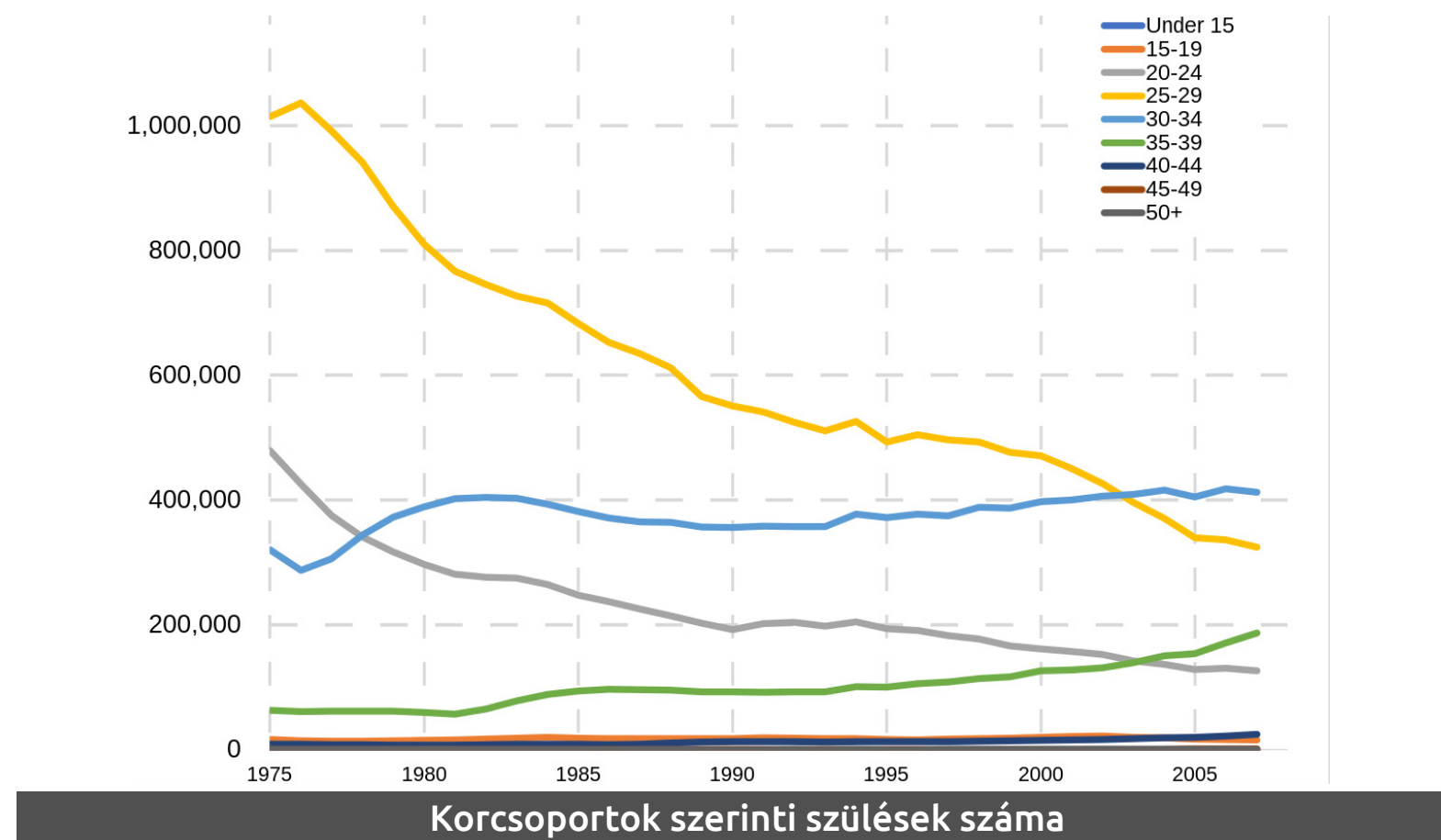
Próbáljuk meg egy kicsit nagyobb képben nézni mindazt, amit eddig írtam. Fent beszéltem két elméletről/elemezési módszerről. Malthus elméletét sokan kritizálják, és természetesen sokan vannak, akik pártolják. Valójában mindkét tábor mond igazságokat. Bár Malthus helyesen felismerte az erőforrások és népességszaporodás kapcsolatát, valamint problémáit, amelyek ebből származnak, az elmélete mégsem egy 100%-ig működő tervrajz. Erre jó példák Rwanda és Burundi (két ország, ahol Malthus jóslatai beigazolódtak az 1994-es népirtással tetőzve, mindenkinek ajánlom, hogy olvasson utána, aki úgy gondolja, hogy a népességnövekedés csak jó lehet), valamint Hollandia és Belgium esete (ahol a népsűrűség és etnikai sokszínűség meghaladja a két afrikai államét, mégis a társadalom harmonikus és erőszaktól mentes). Mi a tanulság? Malthus elmélete működik, és sokat segít abban, hogy megértsük a társadalmunkat, ezáltal helyesen tervezzük a jövőt, azonban mint minden elméletnek, ennek is megvannak a határai, nem szabad vakon alkalmazni anélkül, hogy egyéb tényezőket figyelembe vennénk. Ugyanez igaz Japán népességének az esetében is, Malthus elmélete ugyan itt fordítva lett alkalmazva, de ez nem jelenti azt, hogy a japánok eltűnésre lennének ítélve, nem szabad a természeti predestináció (előre elrendeltség) csapdájába esnünk.

A második módszer, amivel a helyzetet próbáltam elmagyarázni az olvasómnak, Jared Diamond 12 pontos vizsgálata volt. Itt a kapcsolat nem nyilvánvaló, mivel Diamond nem a lakosság vizsgálatára dolgozta ki az elemzést, hanem általános értelemben. Akárcsak az első esetben, itt is fontos, hogy a 12 pont nem szentírás, logikusan és az empirikus adatokat figyelembe véve kell őket alkalmazni. Érvelni lehet, valószínűleg az olvasóm egyes pontokat máshová tett volna be (a kedvező, nem befolyásolja, negatív skálán), mint én, és ez így is van jól. Ahhoz, hogy pontosan meg tudjuk

határozni, a 12 pont hogyan befolyásolja Japán esélyeit a népesség gyarapodása szempontjából, egy hosszú, empirikus adatokon alapuló kutatásra volna szükségünk.

Végezetül a saját véleményemet szeretném megosztani. Amit a japán politikusok elfelejtenek, vagy nem mondanak, az az, hogy a lakosság mindig válaszol az ország helyzetére. Arról van itt szó, hogy minden országban létezik egy összefüggés a lakosság, a társadalmi elvárások és a gazdaság között. A japán lakosság csökken, azért mert a társadalmi elvárások és az ország gazdasági helyzete

ezt teszi lehetővé. Miről van itt szó, a társadalmi elvárásban a munkakultúra és egyéb tényezők megkövetelik a lakosságtól, hogy hosszú órákat dolgozzanak, vállaljanak egyetemi oktatást (késői házasság), és hogy hozzanak áldozatot a jólét fenntartásáért. Ezeket tovább erősíti a gazdasági nyomás is, ami úgyszintén termelékenységet akar, amihez hosszú órák, áldozatokat hozó munkások, kevés szabadnap és jól képzett munkaerő kell. A gazdasági helyzet ezenfelül befolyásolja a fiatalok gyerekvállalását és házasságát a magas lakásárakkal és egyéb költségekkel, amelyek ahhoz vezetnek, hogy a fiatalok nehezen tudnak családot indítani (elköltözni a szüleiktől). Ezek olyan problémák, amelyekkel mi is küzdünk, éppen ezért nem részletezem tovább. Ami nyilvánvaló, hogy ameddig Japán nem hajlandó gyökeresen megváltoztatni eme három tényező kapcsolatát, addig a népesség problémáján sem tudnak jelentősen javítani.

Források/Ajánló

Jared Diamond, 2019, *Upheaval: How nations cope with crisis and change*, pp. 293-325, Penguin Books

Jared Diamond, 2011, *Collapse: How societies choose to fail or survive*, pp. 311-328, Penguin Random House UK

[Thomas Robert Malthus - Wikipedia](#)